

Rafał Dubowski

Podjęcie inicjatywy ustawodawczej w zakresie ujednoczenia definicji osoby bliskiej¹

Legislative initiative to unify the definition of a close relative

The assessed petition calls for the harmonisation of the definition of a close relative in various statutes. According to the petitioner, this would prevent serious legal problems. The purpose of harmonising the definition of a close relative in this way would be to include persons who are „in fact” close to each other and to enable them to exercise certain rights. According to the author of the opinion, granting the petition would require systemic changes and complex conceptual work.

Keywords: marriage, petition, family

W ocenianej petycji zawarto postulat ujednoczenia definicji osoby bliskiej w różnych ustawach. Zdaniem Autora petycji zapobiegnie to poważnym problemom prawnym. Celem takiego ujednoczenia definicji osoby bliskiej byłoby objęcie nią osób, które są sobie „faktycznie” bliskie i umożliwienie im korzystania z określonych uprawnień. Według Autora opinii uwzględnienie petycji wymagałoby zmian systemowych i złożonych prac koncepcyjnych.

Słowa kluczowe: małżeństwo, petycja, rodzina

Doktor nauk prawnych, ekspert ds. legislacji Biura Analiz Sejmowych ■
Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Prawnych, Zespół Prawa
Parlamentarnego, WARSZAWA POLSKA ■
rafal.dubowski@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0001-7852-4275>

Treść i cel petycji

Petycja została wniesiona w interesie publicznym. Postuluje się w niej „podjęcie inicjatywy ustawodawczej celem uchwalenia przez Parlament Rzeczypospolitej Polskiej ustawy” określającej status osoby bliskiej. W petycji został przedstawiony projekt wskazanej ustawy. Zgodnie z art. 1 tego projektu, jeżeli przepis szczególnie nie stanowi inaczej, przez osobę bliską oraz osobę najbliższą „należy rozumieć: zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, dzieci rodzeństwa, powinowatego w tej samej linii lub stopniu, osoby pozostające w uznawanym przez prawo Rzeczypospolitej Polskiej związku małżeńskim, osoby które poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej zawarły monogamiczny związek małżeński lub monogamiczny związek partnerski, zgodnie z przepisami danego państwa; pełnoletnie osoby które zawarły mo-

¹ *Opinia prawna na temat petycji nr BKSP-144-IX-524/21 w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej w zakresie ujednoczenia definicji osoby bliskiej* sporządzona 28 stycznia 2022 r. na zlecenie Przewodniczącego Komisji do spraw Petycji; BAS-WAP-2900/21.

nogamiczny związek nieuznawany przez przepisy prawa Rzeczypospolitej Polskiej za związek małżeński (w szczególności związek małżeński w obrządku związku wyznaniowego nie posiadającego uregulowanych stosunków z państwem polskim, bądź w ramach ceremonii tzw. «ślubu humanistycznego»); osoby związane z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, oraz osoby pozostające ze sobą faktycznie we wspólnym pożyciu lub prowadzącą wspólne gospodarstwo domowe». W związku z propozycją wprowadzenia przedstawionej definicji w projekcie zakłada się także zmianę kilku obowiązujących aktów prawnych, które posługują się pojęciami „osoba bliska” oraz „osoba najbliższa”. Jak wskazano w petycji: „Polskie prawo nie wytworzyło jednolitej definicji osoby bliskiej. Każda ustawa wprowadza własną definicję, co rodzi absurdalne sytuacje, w których pewien krąg osób jest zaliczany jako osoba bliska na podstawie danej ustawy, ale już nie na podstawie innej ustawy. Przepisy prawa powinny być czytelne, jasne i klarowne dla wszystkich. W tym celu zasadne jest ujednoczenie tej definicji na płaszczyźnie polskiego prawa”.

Czy petycja mieści się w zakresie zadań i kompetencji adresata petycji (art. 2 ust. 3 ustawy o petycjach)?

Petycja dotyczy zmiany ustawy przez Sejm. Zgodnie z art. 95 ust. 1 Konstytucji władzę ustawodawczą w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sejm i Senat. Natomiast stosownie do art. 118 ust. 1 Konstytucji inicjatywa ustawodawcza przysługuje między innymi posłom. Artykuł 32 ust. 2 regulaminu Sejmu, w związku z art. 112 Konstytucji, precyzuje, że poselskie projekty ustaw mogą być wnoszone przez komisje sejmowe lub grupę co najmniej 15 posłów podpisujących projekt. Uwzględniając powyższe, należy uznać, że petycja mieści się w zakresie zadań i kompetencji Sejmu.

Wymogi formalne (art. 4 ust. 1 i 2 ustawy o petycjach)

Petycja spełnia wymogi formalne określone w art. 4 ust. 1 i 2 pkt 1, 2 i 4 ustawy z 11 lipca 2014 r. o petycjach (t.j. Dz.U. 2018, poz. 870). Wątpliwości może budzić to, czy spełniony został warunek z art. 4 ust. 2 pkt 3 tej ustawy.

Zgodnie z art. 4 ust. 2 pkt 3 petycja powinna zawierać oznaczenie jej adresata. Jako adresat przedmiotowej petycji wskazany został „Parlament Rzeczypospolitej Polskiej”. W tym kontekście warto zauważyć, że petycja może być złożona między innymi do organu władzy publicznej (art. 2 ust. 1 ustawy o petycjach). W systemie prawa polskiego organami władzy publicznej, które sprawują władzę ustawodawczą, są natomiast Sejm i Senat. Jednocześnie brak jest takiego organu jak „Parlament Rzeczypospolitej Polskiej”. W związku z tym można mieć wątpliwości, czy adresat petycji został właściwie oznaczony.

Kwestie, które ekspert uznaje za istotne w związku z petycją

Brak jednolitej definicji osoby bliskiej

W celu uzasadnienia proponowanych zmian w petycji podnosi się, że „[p]olskie prawo nie wytworzyło jednolitej definicji osoby bliskiej. Każda ustawa wprowadza własną definicję, co rodzi absurdalne sytuacje, w których pewien krąg osób jest zaliczany jako osoba bliska na podstawie danej ustawy, ale już nie na podstawie innej ustawy”. W tym kontekście warto zauważyć, iż np. zgodnie z art. 4 pkt 13 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1899, ze zm.): „Ilekcroc w ustawie jest mowa o osobie bliskiej – należy przez to rozumieć zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, dzieci rodzeństwa, małżonka, osoby przysposabiające i przysposobione oraz osobę, która pozostaje ze zbywą faktycznie we wspólnym pożyciu”. Natomiast, jak stanowi art. 2 pkt 6 ustawy z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1655, ze zm.): „Ilekcroc w ustawie jest mowa o «osobie bliskiej» – należy przez to rozumieć zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, dzieci rodzeństwa, rodzeństwo rodziców, małżonka, osoby przysposabiające i przysposobione oraz pasierbów”. Z kolei zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz.U. 2020, poz. 849, ze zm.) użyte w ustawie określenie „osoba bliska” oznacza „małżonka, krewnego do drugiego stopnia lub powinowatego do drugiego stopnia w linii prostej, przedstawiciela ustawowego, osobę pozostającą we wspólnym pożyciu lub osobę wskazaną przez pacjenta”².

Z powyższego wynika, że poszczególne definicje ustawowe osoby bliskiej – choć w niektórych zakresach się pokrywają – to jednak wykazują pewne różnice. Przy czym należy zwrócić uwagę, iż są to definicje, które mają zastosowanie w obrębie danego aktu prawnego, na co wskazują występujące w przytoczonych przepisach zwroty „ilekcroc w ustawie jest mowa” oraz „użyte w ustawie określenia oznaczają”. Definiowanie pojęć jedynie na potrzeby określonego aktu, a zarazem ich różnicowanie względem siebie jest uzasadnione celem i funkcją zawartych w danym akcie rozwiązań. Inny jest bowiem cel regulacji dotyczących np. kształtowania ustroju rolnego, a inny cel rozwiązań dotyczących praw pacjenta. Oczywiście przedmiotem różnych ocen może być to, czy dana definicja jest ade-

² Pojęciem pokrewnym osobie bliskiej jest pojęcie osoby najbliższej. Jak stanowi np. art. 115 § 11 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2021, poz. 2345, ze zm.; dalej: k.k.): „Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”. Z uwagi na to, że pojęcia osoby bliskiej oraz osoby najbliższej mają ten sam charakter, a także ze względu na to, że zgodnie z art. 1 ust. 2 projektu załączonego do petycji „jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej przez osobę najbliższą należy rozumieć osobę bliską, o której mowa w ust. 1”, poniżej jest mowa o pojęciu osoby bliskiej, a uwagi przedstawione w opinii *mutatis mutandis* odnoszą się do pojęcia osoby najbliższej.

kwatna do celu danej regulacji, ale nie przekreśla to zasadności różnicowania definicji w zależności od tego, jakiej dziedziny stosunków społecznych dotyczy określony akt prawny. Tym samym brak jednolitej definicji osoby bliskiej nie musi stanowić mankamentu obowiązujących regulacji.

Cel ujednoczenia definicji osoby bliskiej a obowiązujące regulacje prawne

W petycji podnosi się, że „miliony Polaków opuściło ojczyznę i założyło rodziny w różnych dopuszczanych w danym państwie formach prawnych. Część z tych obywateli Polski na płaszczyźnie prawa polskiego wciąż nie jest rozpoznawana jako osoby bliskie dla siebie [...] wprowadzenie niniejszych regulacji nie zmienia kodeksowej definicji małżeństwa, nie tworzy żadnej rewolucji obyczajowej, a jedynie umożliwia osobom będącym sobie faktycznie bliskimi do korzystania z tych samych instrumentów prawnych, które przysługują im w stosunku do innych bliskich krewnych. Niniejsza ustawa zawiera w swojej treści (ale co ważne, nie ogranicza się tylko do tej kwestii) coś co można by określić jako konsensus pomiędzy postulatami wprowadzenia instytucji związków partnerskich, a konserwatywną obroną kodeksowej definicji małżeństwa”. Na podstawie tego fragmentu petycji oraz innych wypowiedzi w niej przedstawionych można stwierdzić, że celem ujednoczenia definicji osoby bliskiej jest objęcie nią osób, które są sobie „faktycznie” bliskie i umożliwienie im korzystania z określonych uprawnień, bez instytucjonalizacji związków partnerskich.

Na gruncie obowiązujących regulacji pojęciem, które obejmuje niezinstytucjonalizowane relacje międzyludzkie, jest w szczególności pojęcie wspólnego pożycia. Jak wskazuje się w piśmiennictwie prawniczym: „Polskie prawo nie definiuje wspólnego pożycia. Dla jego wyjaśnienia należy odwołać się do prawa rodzinnego oraz doktryny i judykatury z zakresu tej gałęzi prawa, gdzie pojęcie to od wielu lat jest przedmiotem szerszych analiz. Korzystając z tego dorobku, przyjąć można, że ze wspólnym pożyciem mamy do czynienia wówczas, gdy dane osoby w sposób faktyczny połączone są jednocześnie trzema rodzajami więzi: duchową, fizyczną i gospodarczą [...] Wiąż (wspólnota) duchowa wyraża się we wzajemnych związkach psychicznych, opartych na dodatnich uczuciach. Wiąż (wspólnota) fizyczna przejawia się w fizycznym współżyciu, jednakże takie okoliczności, jak np. podeszły wiek, choroba, wyjazd mogą usprawiedliwiać brak owego współżycia. Z kolei wiąż (wspólnota) gospodarcza to prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego i wspólne zamieszkiwanie, przy czym konieczna rozłąka może usprawiedliwiać niewykonywanie także i tej więzi”³. Przedmiotem rozbieżnych ocen jest to, czy odmiennność płci jest warunkiem pozostawania we wspólnym pożyciu. Różne stanowiska w tym zakresie zaprezentowano np. w orzecznictwie w sprawach karnych. Jak wskazuje się w piśmiennictwie praw-

³ P. Daniluk, Komentarz do art. 115 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2020, nb 121.

niczym: „Zagadnieniem czy odmienność płci jest warunkiem pozostawania we wspólnym pożyciu w rozumieniu art. 115 § 11 KK [Kodeksu karnego – dopisek R.D.] zajmował się [...] kilkakrotnie Sąd Najwyższy. Analiza orzecznictwa wskazuje, że istnieją trzy odmienne stanowiska w tym względzie, które zakładają wzajemnie wykluczające się koncepcje interpretacyjne dotyczące rozumienia pojęcia «wspólne pożycie». Wedle pierwszej koncepcji «wspólne pożycie» to pozbawiony formalnego węzła małżeńskiego związek osób odmiennej płci, cechujący się istnieniem więzi psychicznej, fizycznej i gospodarczej. Takie ujęcie było prezentowane głównie na gruncie poprzednio obowiązującego KK z 1969 r. (zob. np. wyr. SN z 5.9.1973 r., IV KR 197/73, niepubl.; wyr. SN z 12.11.1975 r., V KR 203/75, OSP 1976, Nr 10, poz. 187; wyr. SN z 13.8.1987 r., II KR 187/87, OSNKW 1988, Nr 1, poz. 11; 31.3.1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9–10, poz. 71; 9.11.1990 r., WR 203/90, OSP 1991, Nr 9, poz. 205). Taki sposób wykładania tego pojęcia pojawił się także w orzecznictwie SN na tle aktualnie obowiązującego KK (np. wyr. SN z 2.3.2015 r., IV KO 1/15, Biul. PK 2015, Nr 3, s. 59–63; post. SN z 4.2.2010 r., V KK 296/09, OSNKW 2010, Nr 6, poz. 51; post. SN z 7.7.2004 r., II KK 176/04, Legalis). Druga, odmienna wykładnia pojęcia «wspólne pożycie» zaprezentowana została w wyr. SN z 21.3.2013 r., III KK 268/12 (Legalis) i prowadzi do wniosku, że wspólne pożycie może dotyczyć także osób tej samej płci. Sąd Najwyższy przyjął, że dla przyjęcia «wspólnego pożycia» nie jest konieczne istnienie więzi fizycznej, a tylko prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego oraz istnienie określonej więzi psychicznej. Jest również trzecie stanowisko, będące efektem jeszcze innej wykładni pojęcia «wspólnego pożycia». W post. z 4.3.2015 r. (IV KO 98/14, OSNKW 2015, Nr 8, poz. 67) SN uznał, że konieczne jest indywidualne traktowanie konkretnego przypadku, choć należałoby przyjąć rozwiązanie pośrednie, tj. takie, które pojęcie «wspólnego pożycia» nie ogranicza do normalnie funkcjonującego małżeństwa i konkubinatu, jak też zbliżonego do niego pożycia osób tej samej płci, ale też nie przyjmuje, że wspólne pożycie ma miejsce zawsze wtedy, gdy wspólnemu zamieszkiwaniu towarzyszy silna, pozytywna więź emocjonalna. Sąd Najwyższy uznał także, że «we wspólnym pożyciu pozostają, poza oczywistym domniemaniem wynikającym z instytucji małżeństwa, osoby niezwiązane węzłem małżeństwa, o ile połączone są więzią uczuciową, fizyczną i gospodarczą, jak też osoby, pomiędzy którymi z racji wspólnego długotrwałego życia i przyjęcia określonego modelu tego życia, doszło do zawiązania relacji tożsamyh z najbliższymi relacjami rodzinnymi, o których mowa w art. 115 § 11 KK, np. relacji występujących pomiędzy rodzicami i dziećmi, bądź pomiędzy rodzeństwem». Również w jednym z nowszych orzeczeń SN uznał, że zawarty w art. 115 § 11 KK zwrot «osoba pozostająca we wspólnym pożyciu» określa osobę, która pozostaje z inną osobą w takiej relacji faktycznej, w której pomiędzy nimi istnieją jednocześnie więzi duchowe (emocjonalne), fizyczne oraz gospodarcze (wspólne gospodarstwo domowe). Ustalenie istnienia takiej relacji, tj. «pozostawania we wspólnym pożyciu», jest możliwe także wtedy, gdy

brak określonego rodzaju więzi jest obiektywnie usprawiedliwiony. Odmienność płci osób pozostających w takiej relacji nie jest warunkiem uznania ich za pozostających we wspólnym pożyciu w rozumieniu art. 115 § 11 KK (uchw. SN z 25.2.2016 r., I KZP 20/15, Legalis, także: post. SN z 29.1.2019 r., IV KK 752/18, Legalis)⁴.

Oczywiście nawet w tym szerszym ujęciu zakres pojęcia osób pozostających we wspólnym pożyciu nie pokrywa się z przedstawioną w petycji definicją osoby bliskiej. Na przykład nie zawsze w zakresie pojęcia „osoby pozostające we wspólnym pożyciu” będą mieściły się „osoby, które poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej zawarły monogamiczny związek partnerski, zgodnie z przepisami danego państwa” czy też „pełnoletnie osoby, które zawarły monogamiczny związek nieuznawany przez przepisy prawa Rzeczypospolitej Polskiej za związek małżeński (w szczególności związek małżeński w obrządku związku wyznaniowego nieposiadającego uregulowanych stosunków z państwem polskim, bądź w ramach ceremonii tzw. «ślubu humanistycznego»)”. Na gruncie obowiązujących regulacji osoby te mogą być uznane za osoby pozostające we wspólnym pożyciu, o ile rzeczywiście istnieją między nimi więzi, które konstytuują takie pożycie. Innymi słowy, w przypadku tych osób zawarcie określonego związku nie ma prawnego znaczenia, a rozstrzygające jest, czy faktycznie (rzeczywiście) łączą ich określone więzi. Jednak biorąc pod uwagę, że regulacje przedstawione w petycji mają na celu umożliwić osobom, które są sobie „faktycznie” bliskie, korzystanie z określonych uprawnień, to wydaje się, iż istotne powinny być nie tyle przedstawione różnice w zakresie obu pojęć, ile to, że posługiwanie się w aktach normatywnych pojęciem osób pozostających we wspólnym pożyciu może korespondować z celem petycji.

Analiza projektu załączonego do petycji pozwala stwierdzić, że jeśli przyjąć, że pojęcie osób pozostających we wspólnym pożyciu nie ogranicza się do osób odmiennej płci, to obowiązujące przepisy częściowo regulują sytuację prawną osób, których dotyczy projekt załączony do petycji. Niektóre spośród aktów prawnych, których zmianę proponuje się w rozdziale II projektu przedstawionego w petycji, posługują się bowiem tym pojęciem. A mianowicie, pojęciem „osoby pozostające (faktycznie) we wspólnym pożyciu”⁵ posługują się: ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, ustawa z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1208), ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1057, ze zm.), usta-

⁴ M. Gałązka, A. Grześkowiak, R.G. Hałas, S. Hyps, D. Szeleszczuk, K. Wiak, Komentarz do art. 115 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, nb 91.

⁵ Przepisy tych aktów prawnych niekiedy posługują się pojęciem osób pozostających we wspólnym pożyciu, a niekiedy osób pozostających faktycznie we wspólnym pożyciu.

wa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 23 grudnia 2015 r. w sprawie nadania statutu Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej (Dz.U. 2016, poz. 39), ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. 2021, poz. 2008, ze zm.), rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 26 marca 2019 r. w sprawie statutu Centrum Łukasiewicz (Dz.U. poz. 592), rozporządzenie Rady Ministrów z 20 września 2011 r. w sprawie zatwierdzenia statutu Polskiego Czerwonego Krzyża (Dz.U. nr 217, poz. 1284), rozporządzenie Ministra Zdrowia z 11 grudnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu przeprowadzania kontroli podmiotów prowadzących bazy danych w zakresie ochrony zdrowia (Dz.U. poz. 1458), rozporządzenie Ministra Środowiska z 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania przetargu publicznego oraz sposobu i warunków przeprowadzania negocjacji cenowej w przypadku sprzedaży lasów, gruntów i innych nieruchomości znajdujących się w zarządzie Lasów Państwowych (Dz.U. nr 78, poz. 532), ustawa z 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (t.j. Dz.U. 2020, poz. 224), ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 534, ze zm.; dalej: k.p.k.), ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740, ze zm.).

Konkretyzując, na podstawie wymienionych aktów prawnych oraz niektórych innych regulacji należy wskazać, że osoba, która żyje w niezinstytucjonalizowanym związku, może między innymi:

- odmówić składnia zeznań w postępowaniu karnym, jeżeli oskarżonym jest osoba, z którą pozostaje ona we wspólnym pożyciu (art. 182 § 1 k.p.k. w związku z art. 115 § 11 k.k.),
- uchylić się od odpowiedzi na pytanie zadane w trakcie przesłuchania w charakterze świadka w postępowaniu karnym, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić osobę, z którą pozostaje ona we wspólnym pożyciu, na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (art. 183 § 1 k.p.k. w związku z art. 115 § 11 k.k.),
- być obecna przy udzielaniu osobie, z którą pozostaje we wspólnym pożyciu, świadczeń zdrowotnych (na życzenie pacjenta) (art. 21 ust. 1 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta),
- uzyskać informacje o stanie zdrowia osoby, z którą pozostaje we wspólnym pożyciu, za jej zgodą albo gdy jest nieprzytomna bez jej zgody [art. 31 ust. 2 oraz ust. 6 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. 2021, poz. 790, ze zm.) w związku z art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta],
- wstąpić w stosunek najmu w razie śmierci najemcy lokalu mieszkalnego, z którym osoba ta pozostawała we wspólnym pożyciu (art. 691 § 1 Kodeksu cywilnego).

Jednocześnie warto dodać, że osoba, która żyje w niezinstytucjonalizowanym związku, nie może między innymi:

- odmówić składnia zeznań w charakterze świadka w postępowaniu cywilnym, ogólnym administracyjnym oraz podatkowym, jeżeli stroną jest osoba, z którą pozostaje ona we wspólnym pożyciu (art. 261 § 1 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805, ze zm.; dalej: k.p.c.), art. 83 § 1 ustawy z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 735, ze zm.), oraz art. 196 § 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1540, ze zm.),
- uchylić się od odpowiedzi na pytanie zadane w trakcie przesłuchania w charakterze świadka w postępowaniu cywilnym, ogólnym administracyjnym oraz podatkowym, jeżeli zeznanie mogłoby narazić osobę, z którą pozostaje ona we wspólnym pożyciu, na odpowiedzialność karną (art. 261 § 2 k.p.c., art. 83 § 2 Kodeksu postępowania administracyjnego oraz art. 196 § 2 Ordynacji podatkowej),
- dziedziczyć na podstawie ustawy po osobie, z którą pozostaje we wspólnym pożyciu,
- być w postępowaniu cywilnym pełnomocnikiem osoby, z którą pozostaje we wspólnym pożyciu (art. 87 § 1 k.p.c.),
- zostać opodatkowana wspólnie z osobą, z którą pozostaje we wspólnym pożyciu [art. 6 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1128, ze zm.)].

Pozostawanie we wspólnym pożyciu wiąże się również z pewnymi obowiązkami czy też, mówiąc bardziej precyzyjnie, ograniczeniami. W szczególności są to ograniczenia, które mają na celu eliminować konflikty interesów. Na przykład sędzia jest z mocy prawa wyłączony od udziału w sprawie karnej, jeżeli jest małżonkiem strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostaje we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób (art. 40 § 1 pkt 2 k.p.k.), (*nota bene* brak jest analogicznej przesłanki wyłączenia sędziego np. w postępowaniu cywilnym, art. 48 k.p.c.). Ponadto np. zgodnie z art. 19 ust. 1 i 2 ustawy o kontroli w administracji rządowej kontroler podlega wyłączeniu z udziału w kontroli z urzędu, jeżeli kontrola mogłaby dotyczyć praw lub obowiązków jego lub osoby mu bliskiej, w tym osoby pozostającej z nim faktycznie we wspólnym pożyciu.

Wyżej przedstawiono jedynie zarys sytuacji prawnej osób pozostających we wspólnym pożyciu i nie stanowi on pełnego jej obrazu. Pokazuje jednak, że obowiązujące przepisy częściowo określają uprawnienia i obowiązki osób, których dotyczy projekt przedstawiony w petycji, w szczególności⁶ przez wykorzystanie

⁶ Niekiedy uprawnienia i obowiązki osób, których dotyczy projekt przedstawiony w petycji, mogą być regulowane przy wykorzystaniu innych zbliżonych pojęć, np. „osoba pozostająca we wspólnym gospodarstwie domowym” (ustawa z 6 listopada 2008 r. o akredytacji w ochronie zdrowia, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2135) czy „osoba pozostająca w takim stosunku prawnym lub faktycznym, który może budzić uzasadnione wątpli-

pojęcia osób pozostających we wspólnym pożyciu⁷. Zarys ten ukazuje również niekonsekwencję ustawodawcy np. w zakresie przyznawania tym osobom prawa do odmowy składania zeznań, uchylania się od odpowiedzi na pytanie postawione w trakcie przesłuchania oraz różnice w zakresie przesłanek wyłączenia sędziogo z mocy prawa ze względu na pozostawanie we wspólnym pożyciu z określoną osobą. Jednocześnie zaprezentowany zarys pokazuje, że nie tylko wprowadzenie ogólnej definicji osoby bliskiej może służyć do określenia praw i obowiązków osób żyjących w różnego rodzaju związkach nieformalnych, lecz także zdefiniowanie i wykorzystanie w poszczególnych aktach normatywnych pojęcia osób pozostających we wspólnym pożyciu.

Ograniczenia swobody ustawodawcy zwykłego

Ewentualne prace legislacyjne mające na celu modyfikację uprawnień (i obowiązków) osób pozostających we wspólnym pożyciu winny uwzględniać, że zgodnie z art. 18 Konstytucji: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. Natomiast, jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 12 kwietnia 2011 r., sygn. akt K 62/08: „Celem regulacji konstytucyjnych odnoszących się do statusu rodziny jest [...] nałożenie na państwo, a zwłaszcza na ustawodawcę, obowiązku podejmowania takich działań, które «umacniają więzi między osobami tworzącymi rodzinę, a zwłaszcza więzi istniejące między rodzicami i dziećmi oraz między małżonkami» (wyrok z 18 maja 2005 r., sygn. K 16/04, OTK ZU nr 5/A/2005, poz. 51, pkt III.4). [...] Rozwiązania te nie mogą jednak prowadzić, choćby nawet pośrednio, do osłabiania trwałości więzów rodzinnych przez takie rozwiązania, które preferowałyby wychowywanie dzieci tylko przez jednego z rodziców albo nawet przez oboje z nich, ale bez zawierania związku małżeńskiego, przynoszącego prawne regulacje odnoszące się do relacji między tymi osobami (zob. M. Zubik, *Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” nr 2/2007, s. 41)”. Wydaje się, że tę wypowiedź Trybunału można rozumieć jako zakaz takiego kształtowania regulacji, które preferowałyby związki nieformalne czy też czyniły zawarcie małżeństwa mniej korzystne od pozostawania we wspólnym pożyciu i jednocześnie osłabiały więzi między małżonkami oraz rodzicami i dziećmi. W związku z tym choć przyznanie nowych uprawnień osobom pozostającym we wspólnym pożyciu jest dopuszczalne i nie jest wykluczone, to warto, aby każda taka zmiana była rozważona pod kątem wpływu nowych regulacji na instytucję małżeństwa i rodziny.

---

wości co do bezstronności” (rozporządzenie Ministra Środowiska z 20 lipca 2012 r. w sprawie przetargów oraz rokowań na rozporządzanie nieruchomościami przez parki narodowe, Dz.U. poz. 868).

⁷ Przy założeniu, że pojęcie osób pozostających we wspólnym pożyciu nie ogranicza się do osób odmiennej płci.

Zmiana rozporządzeń

W projekcie ustawy przedstawionym w petycji proponuje się zmianę kilku rozporządzeń. Należy jednak zauważyć, że w katalogu źródeł prawa rozporządzenie jest odrębną kategorią aktu normatywnego i zmienia się je rozporządzeniem, a nie ustawą (ustawa może zmieniać np. przepis zawierający delegację do wydania rozporządzenia).

Podsumowanie

Petycja spełnia wymogi formalne określone w art. 4 ust. 1 i 2 pkt 1, 2 i 4 ustawy o petycjach. Wątpliwości może budzić to, czy spełniony został warunek z art. 4 ust. 2 pkt 3 tej ustawy (oznaczenie adresata). Jako adresat przedmiotowej petycji wskazany został „Parlament Rzeczypospolitej Polskiej”. W systemie prawa polskiego organami władzy publicznej, które sprawują władzę ustawodawczą, są natomiast Sejm i Senat. Jednocześnie brak jest takiego organu jak „Parlament Rzeczypospolitej Polskiej”. W związku z tym można mieć wątpliwości, czy adresat petycji został właściwie oznaczony.

Poszczególne definicje ustawowe osoby bliskiej – choć w pewnym zakresie się pokrywają – to jednak wykazują pewne różnice. Przy czym należy zwrócić uwagę, że są to definicje, które mają zastosowanie w obrębie danego aktu prawnego. Definiowanie pojęć jedynie na potrzeby określonego aktu, a zarazem ich różnicowanie względem siebie jest uzasadnione celem i funkcją zawartych w danym akcie rozwiązań. Inny jest bowiem cel regulacji dotyczących np. kształtowania ustroju rolnego, a inny cel rozwiązań dotyczących praw pacjenta. Tym samym brak jednolitej definicji osoby bliskiej nie musi stanowić mankamentu obowiązujących regulacji.

Celem ujednoczenia definicji osoby bliskiej jest objęcie nią osób, które są sobie „faktycznie” bliskie i umożliwienie im korzystania z określonych uprawnień. Dlatego warto wskazać, że obowiązujące przepisy częściowo określają uprawnienia i obowiązki osób, których dotyczy projekt przedstawiony w petycji, w szczególności poprzez wykorzystanie pojęcia „osoby pozostające we wspólnym pożyciu” (należy jednak dodać, że pojęcie to nie jest jednolicie rozumiane i niekiedy wyklucza się z jego zakresu związki osób tej samej płci). Stąd nie tylko wprowadzenie ogólnej definicji osoby bliskiej może służyć do określenia praw i obowiązków osób żyjących w różnego rodzaju związkach nieformalnych (w tym w związkach osób różnej płci), lecz także zdefiniowanie (w celu wyeliminowania wątpliwości interpretacyjnych) i wykorzystanie w poszczególnych aktach normatywnych pojęcia osób pozostających we wspólnym pożyciu.

Choć przyznanie nowych uprawnień osobom pozostającym we wspólnym pożyciu jest, co do zasady, prawnie dopuszczalne, to ze względu na regulację zawartą w art. 18 Konstytucji warto, aby każda taka zmiana była rozważona pod kątem

wpływu nowych regulacji na instytucję małżeństwa i rodziny. Za koniecznością każdorazowej oceny konkretnej regulacji przyznającej prawa lub nakładającej obowiązki na osoby pozostające we wspólnym pożyciu przemawia także ta sama okoliczność, która może uzasadniać różnicowanie definicji osoby bliskiej, tj. specyfika stosunków społecznych danego rodzaju. Niekiedy bowiem przyznanie uprawnień tym osobom może korespondować z celem i funkcją danej regulacji, natomiast innym razem – nie. Powyższe wskazuje, że zmiany proponowane w petycji mają charakter systemowy, a realizacja celu petycji wymagałaby prac koncepcyjnych.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.
- Ustawa z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 735, ze zm.
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740, ze zm.
- Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805., ze zm.
- Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. 2021, poz. 2008, ze zm.
- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1128, ze zm.
- Ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, t.j. Dz.U. 2021, poz. 790, ze zm.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2021, poz. 2345, ze zm.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2021, poz. 534, ze zm.
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1899.
- Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1540, ze zm.
- Ustawa z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1208.
- Ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1655, ze zm.
- Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1057, ze zm.
- Ustawa z 6 listopada 2008 r. o akredytacji w ochronie zdrowia, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2135.
- Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz.U. 2020, poz. 849, ze zm.
- Ustawa z 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej, t.j. Dz.U. 2020, poz. 224.
- Ustawa z 11 lipca 2014 r. o petycjach, t.j. Dz.U. 2018, poz. 870.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania przetargu publicznego oraz sposobu i warunków przeprowadzania negocjacji cenowej w przypadku sprzedaży lasów, gruntów i innych nieruchomości znajdujących się w zarządzie Lasów Państwowych, Dz.U. nr 78, poz. 532.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z 20 września 2011 r. w sprawie zatwierdzenia statutu Polskiego Czerwonego Krzyża, Dz.U. nr 217, poz. 1284.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 20 lipca 2012 r. w sprawie przetargów oraz rokowañ na rozporządzanie nieruchomościami przez parki narodowe, Dz.U. poz. 868.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 11 grudnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu przeprowadzania kontroli podmiotów prowadzących bazy danych w zakresie ochrony zdrowia, Dz.U. poz. 1458.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Budownictwa z 23 grudnia 2015 r. w sprawie nadania statutu Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej, Dz.U. 2016, poz. 39.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 26 marca 2019 r. w sprawie statutu Centrum Łukasiewicz, Dz.U. poz. 592.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. M.P. 2021, poz. 483.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 maja 2005 r., sygn. akt K 16/04.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 kwietnia 2011 r., sygn. akt SK 62/08.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 25 lutego 2016 r., sygn. akt I KZP 20/15.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 5 września 1973 r., sygn. akt IV KR 197/73.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 1975 r., sygn. akt V KR 203/75.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 13 sierpnia 1987 r., sygn. akt II KR 187/87.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 31 marca 1988 r., sygn. akt I KR 50/88.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 9 listopada 1990 r., sygn. akt WR 203/90.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 21 marca 2013 r., sygn. akt III KK 268/12.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 2 marca 2015 r., sygn. akt IV KO 1/15.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 7 lipca 2004 r., sygn. akt II KK 176/04.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2010 r., sygn. akt V KK 296/09.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 marca 2015 r., sygn. akt IV KO 98/14.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2019 r., sygn. akt IV KK 752/18.

Literatura

- Daniluk P., Komentarz do art. 115 [w] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2020.
- Gałązka M., Grześkowiak A., Hałas R., Hyps S., Szeleszczuk D., Wiak K., Komentarz do art. 115 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. K. Wiak, A. Grześkowiak, Warszawa 2021.
- Zubik M., *Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków*, „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 2.

Inne

- Petycja nr BKSP-144-IX-524/21 w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej w zakresie ujednoczenia definicji osoby bliskiej.